

فرمانده معظم کل قوا: «امروز شرایط ما چگونه است، موانع ما چیست، نقاط قوت ما کدام است، نقاط ضعف ما کدام است، فرصت‌ها مان کدام است، تهدیدها چیست، چه کار باید بکنیم، برای بهره‌مندی از فرصت‌ها و جلوگیری از خطر تهدیدها چگونه برنامه‌ریزی کنیم؛ اینها کارهایی است که باید نخبگان در هر مرحله‌ای انجام دهند.» (۱۳۹۱/۰۷/۱۹)

مقاله پژوهشی: شناخت و برآورد تهدیدهای خارج از حوزه مأموریت ارتش

ج.ا.ایران

محسن مرادیان^۱، سورنا کیانی^۲، داود فریدپور^۳ و عباس قربانی فومشی^۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۲/۵

تاریخ پذیرش: ۹۹/۳/۱۰

چکیده

هدف از انجام این تحقیق، شناخت و ارزیابی تهدیدهای آتی (افق چشم‌انداز) خارج از حوزه مأموریت‌های آجا می‌باشد. این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که مهم‌ترین تهدیدهای ج.ا.ایران که مقابله با آنها در حوزه مأموریت آجا نمی‌باشد، اما ممکن است آجا را درگیر نمایند، در افق ۱۴۰۴ کدامند؟ در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل و اعتبارسنجی داده‌های گردآوری شده، از آمار توصیفی و روش تحلیل نظام‌مند استفاده شده است. روش انجام تحقیق، توصیفی و نوع آن کاربردی بوده و تبیین مبانی نظری و عوامل مؤثر بر تهدیدها با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش میدانی با برگزاری جلسات خبرگی و مصاحبه با صاحب‌نظران و ابزار پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل ۶۰ نفر از صاحب‌نظران نظامی و کارشناسان نیروهای مسلح و مراکز امنیت پژوهی، علمی و دانشگاهی با حداقل ۲۵ سال خدمت، ۴۵ سال سن، مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده است. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که تهدیدهای سایبری، تهدیدهای جدایی‌طلبی اقوام، تهدید قاچاق مواد مخدر و تهدیدهای زیست‌محیطی مهم‌ترین تهدیدهایی هستند که آجا خارج از مأموریت‌های تصریحی خود در آینده با آنها مواجه خواهد شد.

واژگان کلیدی: تهدیدهای آتی آجا، تهدیدهای سایبری، تهدید جدایی‌طلبی اقوام، تهدید قاچاق مواد مخدر، تهدیدهای زیست‌محیطی.

۱. استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی و دکترای امنیت ملی (نویسنده مسئول) -

mohsenmoradian@hotmail.com

۲. دکترای مدیریت دفاعی و تحلیل‌گر محیط بین‌الملل - kiani.sorena@gmail.com

۳. دکترای مدیریت رسانه و تحلیل‌گر مسائل راهبردی - dr.faridpoor@gmail.com

۴. دانشجوی دکترای مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال - a_ghorbani@yahoo.com

مقدمه

استمرار دشمنی‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی محیط امنیتی ج.ا.ایران را دستخوش تغییر مداوم و متلاطم نموده و آجا را با تهدیدهای جدید که برخی از آنها خارج از مأموریت‌های تصریحی آن می‌باشند، مواجه کرده‌اند؛ تهدیدهایی که در قانون اساسی ج.ا.ایران و قانون آجا، ارتش مأموریت مقابله با آنها را ندارد؛ ولی در صورت ضرورت ممکن است سازمان آجا برای مقابله با آنها وارد عمل شود. تهدیدهایی که پاسخ درست، مناسب و به‌موقع به آنها، در مرحله اول نیازمند برآورد و ارزیابی صحیح آنها می‌باشد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

در شرایط متحول و پیچیده کنونی، آجا احتیاج دارد که نوع و شدت تهدیدها علیه ج.ا.ایران را قبل از وقوع و بحرانی شدن اوضاع، برآورد نموده و فرصتی ایجاد کند تا به‌موقع و به‌دقت، موضع‌گیری کرده و کشور را از پیامدهای نامناسب آنها دور ساخته، شدت و عمق آنها را واپایش کرده یا زمان عملی شدن آنها را به تأخیر اندازد. براساس اصل ۱۴۲ قانون اساسی ج.ا.ایران، مأموریت تصریحی ارتش پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی کشور و نظام جمهوری اسلامی است؛ و تاکنون تحقیقات خوبی در زمینه تهدیدها علیه استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی صورت گرفته، ولی در رابطه با تهدیدهایی که مقابله با آنها خارج از مأموریت‌های تصریحی آجا می‌باشد، تحقیقات گسترده‌ای انجام نشده و عدم برآورد این تهدیدها مشکلی است که می‌تواند اثر منفی بر اجرای مأموریت‌های آجا گذارد. این مسئله، همواره دغدغه اصلی و مستمر فرماندهان بوده و بایستی روشن شود که در آینده آجا خارج از مأموریت‌های تصریحی خود، با چه تهدیدهایی مواجه خواهد شد.

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

انجام این تحقیق می‌تواند به فرماندهان و تصمیم‌گیران آجا کمک کند تا به موقع نسبت به کنش‌های تهدیدکنندگان، واکنش نشان داده و غافلگیر نشوند. آگاهی دقیق نسبت به عوامل تهدیدزا، از یک‌سو موجب پیشگیری از بروز خطا در ارزیابی نوع و میزان تهدیدها، ضعف‌ها، قوت‌ها و فرصت‌ها شده و مانع صرف هزینه‌های گزاف در امور غیرضرور و نامربوط می‌شود و از سوی دیگر، ابزار مهمی است که فرماندهان آجا از راه آن، اطلاعات موجود را با یکدیگر مقایسه نموده و نسبت به اتخاذ سیاست و راهبردهای کارآمد و قابل اجرا و منطبق با منافع کشور مبادرت می‌ورزند.

۳-۱. پیشینه تحقیق

(۱) در رابطه با برآورد تهدید در کشور تاکنون تحقیقات ارزشمندی انجام شده که معروف‌ترین آنها «کالبدشکافی تهدید» نوشته «اصغر افتخاری» منتشر شده در سال ۱۳۸۵ است. این کتاب مستخرج از یک پژوهش مستقل در زمینه تهدیدها بوده و در چهار فصل با عنوان‌های شناخت تهدید، سنجش تهدید، گونه‌شناسی تهدید و نتیجه‌گیری به بحث تهدیدها پرداخته است. در این اثر نویسنده ضمن تقسیم‌بندی شاخص‌های سنجش تهدید به دو دسته اصلی درونی و بیرونی، نسبت به طراحی و ارائه دستگامی با هشت شاخص برای سنجش تهدید اقدام نموده که این شاخص‌ها عبارتند از: توانمندی (ضعف یا قوت بازیگر)، وضعیت منافع (تعارض، انطباق، و...)، عمق (منافع بنیادین، حیاتی، حاشیه‌ای)، دامنه (اندک، متوسط، بالا، زمان (مترقبه و غیرمترقبه و...)، مکان (داخلی، خارجی...)، قدرت و امکان اعمال قدرت و موقعیت (تعارض، تقاطع، تراکم). (افتخاری، ۱۳۸۵)

(۲) اثر پژوهشی دیگر که به صورت کتاب منتشر شده، کتاب «تهدیدات قدرت ملی، شاخص‌ها و ابعاد» تألیف «سیامک ره‌پیک» می‌باشد که به سفارش دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده و در قالب کتاب در سال ۱۳۸۷ منتشر گردیده است. در این کتاب، محقق پس از بحث در خصوص قدرت و قدرت ملی و توضیح مفهوم و گونه‌های مختلف قدرت،

مولفه‌های قدرت را برشمرده و منابع ثابت و متغیر قدرت را توضیح داده است. وی در ادامه بحث، موضوع تهدیدشناسی را مطرح کرده و به‌همراه برشماری مفهوم و ویژگی‌ها و اوصاف تهدیدها، اقسام تهدیدها را از نظر خارجی و داخلی بودن، بسیط و چندوجهی بودن، مستقیم یا غیرمستقیم بودن، عمدی یا غیرعمدی بودن، دفعی یا تدریجی بودن، سنتی یا غیرسنتی بودن، متمرکز یا پراکنده بودن و درنهایت نرم یا سخت بودن موردبررسی قرار داده است. سپس رویکردهای مختلف تهدیدشناسی را موردتوجه قرار داده و در گفتار چهارم از فصل اول کتاب، به بحث در خصوص ابعاد و شاخص‌های تهدیدها از نظر دوری یا نزدیکی، عمق و نفوذ، دامنه و گستره، عواقب و آثار، تراکم، هزینه‌ها و شاخص‌های مستقل و ضمنی تهدیدها پرداخته است. (ره‌پیک، ۱۳۸۷)

(۳) اثر پژوهشی دیگر، کتاب «برآورد تهدیدات؛ رویکردی سیستمی» نوشته «اصغر افتخاری» در سال ۱۳۸۶ است که به‌سفارش دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده و در سه فصل با عنوان‌های چارچوب مفهومی - نظری، گزاره‌های راهبردی برآورد نظام‌مند تهدید و جمهوری اسلامی در دو سپهر شناسایی تهدیدها (سیستم یا الگوی درون‌نگر و برون‌نگر) به بررسی تهدیدها پرداخته که با توجه به مفاهیم و مبانی علمی موجود در مورد برآورد تهدید، در نوع خود قابل توجه است. (افتخاری، ۱۳۸۶)

۴-۱. سؤال تحقیق

مهم‌ترین تهدیدهای ج.ا.ایران که مقابله با آنها خارج از حوزه مأموریت آجا می‌باشد، در افق ۱۴۰۴ کدامند؟

۵-۱. هدف تحقیق

شناخت و ارزیابی تهدیدهای احتمالی آتی (افق ۱۴۰۴) آجا خارج از حوزه مأموریت‌های تصریحی خود.

۶-۱. روش تحقیق

روش انجام تحقیق حاضر، توصیفی و نوع آن کاربردی بوده و تبیین مبانی نظری و عوامل مؤثر بر تهدیدهای نظامی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و انجام تحقیق به روش میدانی با برگزاری جلسات خبرگی و مصاحبه با صاحب‌نظران و تکمیل پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۶۰ نفر از کارشناسان، پژوهشگران و خبرگان مرکز مطالعات راهبردی آجا و نیروهای مسلح و مراکز امنیت پژوهی، علمی و دانشگاهی با حداقل ۲۵ سال خدمت، ۴۵ سال سن، مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق و اعتبارسنجی داده‌های گردآوری شده نیز از آمار توصیفی و روش تحلیل نظام‌مند استفاده شده است.

۷-۱. تعریف اصطلاحات

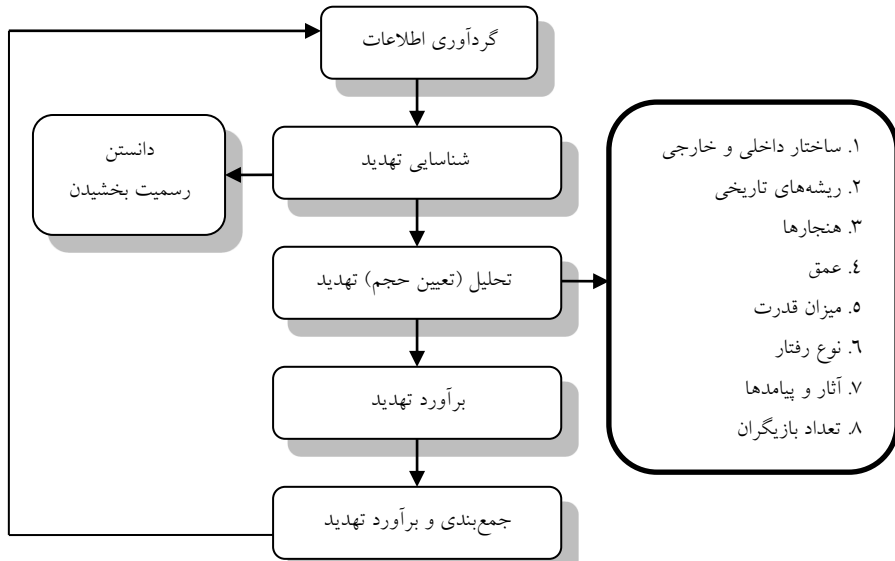
(۱) مأموریت آجا: طبق اصل ۱۴۲ قانون اساسی، مأموریت ارتش ج.ا. ایران پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی کشور و نظام جمهوری اسلامی می‌باشد. (قانون اساسی ج.ا. ایران مصوب ۱۳۳۸)
 (۲) تهدیدهای خارج از مأموریت‌های آجا: منظور تهدیدهایی است که تصریحی برای مقابله با آنها وجود ندارد؛ اما آجا برای انجام مأموریت محوله از سوی قانون اساسی، در صورت لزوم و درخواست مقام‌ها و مراجع دارای صلاحیت می‌بایستی وارد عمل شده و با آنها مقابله نماید.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲. برآورد تهدید

«برآورد» از جنبه لغوی به معنای «تخمین» است و «برآورد کردن» فرایندی است که در نتیجه آن ابعاد مختلف یک پدیده مورد گمانه‌زنی قرار می‌گیرد تا از این راه تصویری کلان از آن نزد بازیگر به دست آید. با این تعریف، برآورد، بخشی از یک فعالیت کلان‌تر به نام «سنجش» می‌باشد، چرا که در سنجش ابعاد و مؤلفه‌های برآورد شده، موضوع اندازه‌گیری واقع می‌شوند. (صادقی، ۱۵:۱۳۸۶)

اگرچه معنای اصطلاحی «برآورد کردن» متناسب با معنای لغوی آن است، اما به مراتب پیچیده‌تر و دارای ابعاد معنایی - راهبردی متعددی می‌باشد که لازمه درک آن، بررسی معنای اصطلاحی «برآورد تهدید» در زیر عنوان کلان‌تر «راهبرد تهدید» است.

شکل شماره (۱): الگوی فرایندی برآورد تهدید (افتخاری، ۱۳۸۵: ۶۶-۶۲)

در پی درک عناصر مقوم و اصلی یک تهدید که از رهگذر شکستن کل به اجزای آن به‌دست می‌آید، نوبت به انجام فرایند معکوس می‌رسد؛ به این صورت که لازم می‌آید تا عناصر شناسایی‌شده، موضوع شناخت مجدد قرار گرفته و از راه دستیابی به این شناخت تازه، تصویری نو از تهدید به‌دست آید. این تصویر با تصویر اولیه از تهدید بسیار متفاوت بوده و می‌توان آن را «جامع‌تر» ارزیابی کرد. دلیل این امر آشکار شدن زوایای مختلف تهدید برای بازیگر می‌باشد که از آن به «حجم تهدید» نیز تعبیر می‌شود.

توجه به این الگو حکایت از آن دارد که برآورد در ارتباط مستقیم با مقوله‌هایی چون درک توانایی‌های تهدیدکننده، آسیب‌پذیری‌های تهدید و عامل تهدید، نوع نگاه و رهنامه تعریف تهدید و حتی مقوله‌های روان‌شناختی چون انگیزه‌ها و هدف‌های تهدیدکننده می‌باشد.

۲-۲. ماهیت تهدیدها

تهدید^۱ مفهومی انتزاعی است که درهم تنیدگی عمیقی با مفهوم امنیت دارد. هر جا که موضوع امنیت مورد مذاقه قرار گیرد، از تهدید نیز سخن به میان می‌آید. درعین حال نمی‌توان از تهدید سخن گفت ولی امنیت و تأثیر آن را نادیده گرفت. صاحب‌نظران در مورد تعریف تهدید اختلاف نظر فراوان دارند و متناسب با دیدگاه خود، تعریفی ویژه ارائه نموده‌اند؛ به‌همین دلیل تاکنون تعریف دقیق و روشنی از تهدید توسط اندیشمندان امنیتی ارائه نگردیده است.

ارائه یک تعریف دقیق از تهدید به‌دلیل چندوجهی بودن و ارتباطش با امنیت، منافع، هدف‌ها و راهبردها، پیچیده و مشکل است. تهدید در لغت به معنای بیم دادن، ترساندن و عقوبت کردن است. مفهوم تهدید در نگرش نظام‌مند (سیستمی)، عدم تعادل در نظام بیان شده است. یعنی عاملی که اجازه نمی‌دهد نظام به هدف‌های خویش برسد. در پاره‌ای از متون نیز تهدید به معنای توانایی‌ها، نیت‌ها و اقدام‌های دشمنان بالفعل و بالقوه برای جلوگیری از دستیابی خودی به مقاصد تعیین‌شده، تعریف شده است. (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۲: ۸۴)

برای تعریف تهدید بایستی به عوامل گوناگون توجه و بر آن اساس، تهدیدها را تفکیک نمود. این عوامل عبارتند از:

- (۱) منافع؛
- (۲) توانمندی موضوع یا واحد مورد تهدید؛
- (۳) شرایط محیطی؛
- (۴) قدرت و توانایی تهدید؛
- (۵) زمان (ممکن است پدیده‌ای در یک زمان تهدید بوده و در زمان دیگر تهدید نباشد)؛
- (۶) تصور از اقدام‌ها یا پدیده‌ها (می‌توان پدیده‌ها را تهدیدزا یا تهدیدزدا درک

نمود). (افتخاری، ۱۳۸۵: ۲۱)

در تجزیه و تحلیل عوامل تهدید، ضرورت دارد به انگیزه تهدید، زمینه تهدید، هدف تهدید، نوع تهدید، منطقه تهدید، ابزارهای تهدید، سازوکار تهدید، زمان تهدید، احتمال وقوع تهدید، احتمال موفقیت تهدید، اراده تهدید، تحمل تهدید و مدیریت تهدید توجه گردد تا با برنامه‌ریزی مناسب بتوان تهدید را به فرصت تبدیل نمود.

«افتخاری» در مورد ماهیت تهدید از وجود مشکل سخن می‌گوید: «تصور ما از تهدید در واقع بخشی از تصور کلان‌تر که همان تصور ما از دیگران باشد، است. یعنی نخست ما دیگری را به عنوان مخالف خود به تصویر می‌کشیم و سپس از درون آن تصویر کلان، به تصویر خردتر تهدید می‌رسیم. در واقع ما خود، تهدید را در بطن تصویر اول لحاظ کرده و سپس آن را استخراج و عرضه می‌داریم.» (افتخاری، ۱۳۸۰: ۵۰) پاره‌ای از متون سیاسی - امنیتی، تهدید را به معنای «توانایی‌ها، نیت‌ها و اقدام‌های دشمنان بالفعل و بالقوه برای جلوگیری از دستیابی موفقیت‌آمیز خودی به علائق و مقاصد امنیتی یا مداخله به گونه‌ای که دستیابی به علائق و مقاصد به خطر افتد، تعریف کرده‌اند.» (حسینی، ۱۳۷۴: ۸۵)

۲-۳. منابع تهدید

تهدیدها را می‌توان به تهدیدهای خارجی و داخلی تقسیم کرد، اما بلافاصله باید یادآور شد که گاهی کشیدن مرز بین تهدیدهای خارجی و تهدیدهای داخلی و تعیین اینکه یک تهدید مشخص داخلی است یا خارجی، کار دشواری است. زیرا این دو تهدید با یکدیگر پیوند دارند. گاهی تهدید داخلی مورد بهره‌برداری خارجی قرار می‌گیرد و از حالت داخلی بیرون می‌آید و گاه یک تهدید خارجی به یک عنصر داخلی تبدیل می‌شود. به همین دلیل باید این دسته‌بندی را نسبی تلقی کرد نه مطلق.

۲-۳-۱. تهدیدهای داخلی (تهدیدهای درون‌مرزی)

پژوهشگران ریشه اصلی تهدیدهای داخلی و بروز بحران در کشورهای در حال رشد را عدم توسعه ملی آن‌ها می‌دانند. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان علل تهدیدهای داخلی

کشورها را در مواردی از قبیل وابستگی اقتصادی، فناوری، صنعتی در ابعاد نظامی و غیرنظامی به کشورهای بیگانه و قدرت‌های سلطه‌گر، فقر اقتصادی و عقب‌ماندگی علمی، فقدان آزادی و عدالت اجتماعی، ضعف و ناتوانی نظام اداری کشور، فرار مغزها و اوج‌گیری جنبش‌های استقلال‌طلبانه قومی و نژادی، براندازی، عملیات پنهان سیاسی و توطئه داخلی دانست. (چگنی، ۱۳۷۲: ۱۲) به عقیده «روشندل» نظام‌های سیاسی افزون‌بر تهدیدهایی که از خارج متوجه آنهاست، در داخل نیز با چالش‌هایی روبه‌رو هستند که در صورت نداشتن توانایی لازم برای مقابله با آنها، با خطرهایی مواجه می‌شوند که ممکن است به از دست دادن امنیت ملی آنها بینجامد. از نظر وی برخی تهدیدهای داخلی که می‌تواند کشورها را به چالش بکشند عبارتند از:

- (۱) نابرابری اقتصادی؛
- (۲) فشار اقتصادی در جامعه؛
- (۳) رشد جمعیت؛
- (۴) اقلیت‌های قومی و مذهبی؛
- (۵) اختلاف‌های نژادی و درگیری‌های قومی؛
- (۶) بحران‌های سیاسی - اجتماعی؛
- (۷) مناقشه‌های داخلی و جنگ چریکی؛
- (۸) موقعیت نامساعد جغرافیایی؛
- (۹) عدم وجود نیروهای مسلح و پلیس قدرتمند؛
- (۱۰) مسدود کردن راه‌های قانونی و مسالمت‌آمیز اعتراض و انتقاد؛
- (۱۱) اقتصاد زیرزمینی؛
- (۱۲) برخورد فیزیکی و خشن با آرا و اندیشه‌های مشروع و آزادی‌های عمومی؛
- (۱۳) بحران اخلاقی؛
- (۱۴) جرائم رایانه‌ای. (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۳۷)

بر این اساس مهم‌ترین تهدیدهای داخلی کشورها عبارتند از:

۲-۳-۱. گروه‌های سیاسی معاند و مخالف

گوناگونی و تعدد احزاب و جریان‌های سیاسی در جوامع، نه تنها امری طبیعی است بلکه می‌تواند به‌عنوان یک عامل تقویت‌کننده نیز ارزیابی شود. اما باید توجه داشت که این نکته در صورتی درست است که احزاب و جریان‌های سیاسی مذکور، مشروعیت نظام را پذیرفته باشند و در چارچوب آن به فعالیت بپردازند. اگر جز این باشد - به این معنا که آن‌ها در اساس با چارچوب کلی نظام سیاسی حاکم و هدف‌ها و ارزش‌های آن مخالف بوده و در پی براندازی آن باشند - این گروه‌ها عامل تهدیدکننده به‌شمار می‌روند. (عصاریان‌نژاد، ۱۳۸۲: ۴۳-۴۲)

۲-۳-۲. گروه‌های قومی

کشوری که متشکل از اقوام گوناگون است، همواره با تهدید قومی روبه‌رو می‌باشد. نوع برخورد قوم حاکم با سایر اقوام، میزان مشروعیت نظام نزد اقوام گوناگون، خاطره و گذشته تاریخی مشترک اقوام با همسایگان یا قدرت‌های خارجی دیگر، انسجام درونی اقوام، چگونگی توزیع و ترکیب جمعیتی اقوام و سرانجام موقعیت جغرافیایی و پراکندگی اقوام در میزان تهدیدکنندگی آن‌ها مؤثر است. احساس گریز از مرکز که در قومیت‌ها دیده می‌شود، به‌طور معمول آن‌ها را به سوی جدایی‌طلبی یا خودمختاری سوق می‌دهد. کشورهای تازه تأسیس جهان سوم به‌ویژه آن‌هایی که در گذشته مستعمره بوده‌اند، نسبت به دیگر کشورها، از تهدید قومیت‌ها، بیشتر رنج می‌برند. زیرا استعمارگران براساس منافع خود، به تعیین حدود و مرزهای آن‌ها پرداخته‌اند. (مرادیان، ۱۳۸۵: ۸۶)

۲-۳-۳. اقلیت‌های دینی

اقلیت‌های دینی کم‌وبیش، وضعیتی شبیه اقلیت‌های قومی دارند. با این تفاوت که این‌ها بیشتر ایدئولوژی رژیم حاکم و نه تمامیت ارضی آن را در معرض خطر قرار می‌دهند. اما گاهی به‌خاطر حاکمیت مذهب بر یک قوم، یا وضعیت ویژه جغرافیایی، یک اقلیت دینی افزون‌بر عقیده (ایدئولوژی)، ارزش‌ها و هدف‌های دیگری مانند تمامیت ارضی کشور را نیز به‌مخاطره می‌اندازد. (مرادیان، ۱۳۸۵: ۸۷)

۲-۳-۱-۴. قدرتمندان اقتصادی

روز به روز بر اهمیت نقش اقتصاد در امنیت ملی کشورها افزوده می‌شود. این یک اصل پذیرفته شده است که صاحبان قدرت اقتصادی به میزان توان اقتصادی خود، خواهان کسب قدرت سیاسی باشند. در جوامعی که میدان برای تاخت و تاز این قدرت‌ها فراهم است و دولت مرکزی توانایی اداره و واپایش آن‌ها را ندارد، خطر قدرتمندان اقتصادی بروز می‌کند و این خطر مشکلی است که کشورهای جهان سوم به شدت درگیر آن می‌باشند. در نظام‌های سرمایه‌داری که شالوده آن‌ها بر آزادی‌های فردی و اقتصاد بازار بنا شده، شاید چنین امری پذیرفتنی نباشد، اما به هر حال باید دانست که قدرتمندان اقتصادی همیشه امنیت ملی کشور خود را مساوی با امنیت اقتصادی و تأمین منافع خود نمی‌دانند. افزون‌بر تأثیر مستقیم، قدرتمندان اقتصادی به‌طور غیرمستقیم نیز بر امنیت ملی کشورها اثر می‌گذارند. برای نمونه، آنان می‌توانند با سنگ‌اندازی یا تضعیف برنامه‌های کلان دولت، موجب نارضایتی عمومی یا تحریک دشمنان خارجی برای حمله به کشورهای متبوع خود شوند. (مرادیان، ۱۳۸۵: ۸۸)

۲-۳-۱-۵. اشوار

افزون‌بر منابعی که گفته شد، گاهی امنیت داخلی کشورها از سوی افراد و گروه‌هایی تهدید می‌شود که می‌توان از آن‌ها با نام اشوار یاد کرد. انگیزه این افراد می‌تواند سیاسی، قومی و نژادی، اقتصادی یا اجتماعی و فرهنگی باشد. ویژگی آن‌ها این است که به‌طور معمول شکل سازمانی به خود نمی‌گیرند. موقعیت جغرافیای طبیعی کشورها و ناتوانی نیروهای مسلح در تقویت این پدیده مؤثر است. البته ناگفته پیداست که اگر این پدیده به‌صورت پراکنده و موقت باشد، نمی‌توان آن را جزو تهدیدها به شمار آورد. ولی اگر به یک جریان کم‌وبیش پیوسته تبدیل شود، یک عامل تهدیدکننده خواهد شد. (سیف‌زاده، ۱۳۶۷: ۴۷)

۲-۳-۲. تهدیدهای خارجی (تهدیدهای برون‌مرزی)

هرچند امروزه تهدید داخلی یا خارجی به‌تنهایی مورد توجه نبوده و به‌صورت هم‌زمان مورد بررسی قرار می‌گیرند، اما به‌منظور بررسی تهدیدهای خارجی باید گفت که این نوع تهدیدها نیز وجوه مختلفی دارند که عبارتند از:

(۱) جنگ و تهاجم نظامی؛

(۲) الحاق سرزمین کشوری به کشور دیگر؛

(۳) اشغال بدون درگیری؛

(۴) دخالت در امور داخلی کشور دیگر؛

(۵) اقدامهای براندازی؛

(۶) برهم خوردن توازن قوا؛

(۷) جاسوسی و عملیات پنهان سیاسی.

به‌طور سنتی تهدیدهای خارجی، اصلی‌ترین تهدیدها برای هر کشور به‌شمار می‌روند. زیرا از آن‌جا که پایداری فیزیکی کشور و استقلال آن در مقابله با تهدیدهای خارجی نسبت به تهدیدهای داخلی آسیب‌پذیرتر است، تهدیدهای خارجی همچنان به‌عنوان منبع اصلی تهدیدها، اهمیت خود را حفظ کرده‌اند. تهدیدهای خارجی، طیف گسترده‌ی سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی را در خود جای می‌دهند که اگر بخواهیم آن‌ها را طبقه‌بندی کنیم، به‌شرح زیر خواهند بود:

۲-۳-۲-۱. کشور واحد

نخستین و محتمل‌ترین تهدیدهای خارجی، تهدید از سوی یک کشور واحد خارجی است. این کشور ممکن است یکی از همسایگان یا کشوری در منطقه یا خارج از منطقه باشد. در میان این حالت‌ها، تهدید از سوی یکی از کشورهای همسایه، واقعی‌تر و جدی‌تر است. اینکه چرا یک کشور همسایه تبدیل به تهدید می‌شود، به عوامل گوناگونی بستگی دارد. برای نمونه رشد اقتصادی و افزایش و انفجار جمعیت کشور همسایه دو عاملی هستند که به‌عنوان عوامل تهدیدآفرین بیان شده‌اند. (بهزادی، ۱۳۶۸: ۵۴)

۲-۳-۲-۲. تهدید از سوی دو یا چند کشور

گاهی یک کشور، از سوی دو یا چند کشور همسایه، دو یا چند کشور در سطح منطقه و دو یا چند کشور در سطح بین‌الملل مورد تهدید قرار می‌گیرد. این ائتلاف‌ها ممکن است

همیشگی یا مقطعی و رسمی یا غیررسمی باشند. به عبارت دیگر، ممکن است در یک موضوع ویژه و در یک مقطع زمانی خاص، دو یا چند کشور با اتخاذ سیاست واحد، بر ضد کشور دیگر اقدام کنند. این اقدام ممکن است بدون زمینه قبلی یا برخاسته از یک پیمان قبلی و رسمی مانند برخورد کشورهای عضو ناتو با طالبان باشد. این نوع تهدید، گرچه کمتر به مرحله عمل می‌رسد، اما در صورت رخداد، کشور هدف را با مشکلات بیشتری روبه‌رو خواهد ساخت. (عساریان‌نژاد، ۱۳۸۲: ۴۳)

۲-۳-۳. سازمان‌های بین‌المللی

گاهی تهدید خارجی از یک یا چند کشور ویژه سرچشمه نمی‌گیرد، بلکه ریشه گرفته از نهادها و سازمان‌های بین‌المللی است. چنین تهدیدی هرچند مانند دو تهدید گذشته آثار مستقیم و آشکاری ندارد، اما چون از پشتوانه جمعی برخوردار است، می‌تواند برای کشور هدف، مشکل‌آفرین باشد. سازمان ملل، صندوق بین‌المللی پول، سازمان انرژی هسته‌ای و... از جمله سازمان‌های عمده بین‌المللی هستند که در این زمینه نقش ایفا می‌کنند. (مرادیان، ۱۳۸۵: ۹۱)

۲-۳-۴. شرکت‌های چندملیتی

از جنگ جهانی دوم به بعد، پدیده «شرکت‌های چندملیتی» که برخاسته از رشد نظام سرمایه‌داری در چند قرن اخیر است، به شکل گسترده و جدی به‌عنوان یکی از تهدیدهای خارجی کشورها مطرح شده است. چون این شرکت‌ها از اهرم‌های قوی اقتصادی برخوردارند، می‌توانند به راحتی در سیاست‌گذاری کشورها به‌ویژه کشورهای جهان سوم و کشورهای تازه استقلال یافته اثرگذار بوده و استقلال را که نخستین اصل حاکمیت این کشورهاست، خدشه‌دار سازند. (رهنما، ۱۳۵۷: ۶۵)

۲-۳-۵. قاچاقچیان بین‌المللی

اگر کشوری در مسیر فعالیت قاچاقچیان بین‌المللی واقع شده باشد، به‌طور مسلم یکی از تهدیدهای خارجی آن کشور، این گروه‌ها خواهند بود. قاچاقچیان بین‌المللی ممکن است به‌خودی خود امنیت کشوری را تهدید نکنند، اما اگر آن را سد راه خود بدانند، به هر صورت ممکن برای رسیدن به منافع خود، به مقابله با آن برمی‌خیزند. به همین دلیل

قاچاقچیان مواد مخدر برای رساندن مواد مخدر از افغانستان به اروپا، باید از کشورهایمانند پاکستان، ایران و ترکیه گذشته و برای کشوری که بخواهد برای آنها ایجاد مزاحمت کند، در دسرهایی می‌آفرینند. (لطفیان، ۱۳۷۳: ۳۳)

۲-۳-۶. گروه‌های تروریستی بین‌المللی

با اندکی تسامح، گروه‌های تروریستی را می‌توان به‌عنوان یکی از تهدیدهای خارجی کشورها به‌شمار آورد. البته بسیار دشوار است که چنین گروه‌هایی را از کشورها و دیگر تهدیدهای خارجی جدا دانست. زیرا تجربه نشان می‌دهد که آنها مستقل نبوده و همواره ابزار دست دیگران بوده‌اند. اما به هر حال می‌توان تصور کرد گروه‌هایی وجود دارند که به‌خاطر منافع اقتصادی، تعصب‌های نژادی یا انگیزه‌های اعتقادی (ایدئولوژیک) خود، دیگر کشورها را تهدید نمایند. (درویشی سه‌تلائی، ۱۳۷۴: ۱۶۲-۱۵۹)

۲-۴. شاخص‌های وجود تهدید

این شاخص‌ها، نسبی هستند. برخی از آنها دلالت قوی‌تر و بعضی به‌دلیل دور بودن از پدیده (مدلول)، دلالت ضعیف‌تری بر وجود تهدید دارند. «ره‌پیک» در یک تقسیم‌بندی کلی، شاخص‌های وجود تهدید را به سه دسته تقسیم نموده است:

۲-۴-۱. شاخص قطعی^۱

در صورت پدیدارشدن این شاخص، یک تهدید به صورت قوی (قطعی) درک می‌شود. مانند استقرار پنهان تجهیزات و تسلیحات دشمن در نزدیکی مرزها یا گردآوری و بررسی اطلاعات نظامی وسیع و سنگین توسط دشمن.

۲-۴-۲. شاخص مقدماتی^۲

این شاخص طرح‌هایی را منعکس می‌کند که قبل از تهدید یا حمله می‌بایست اجرا گردند. مانند آموزش نیروها، استخدام نیروهای تازه نفس، ساماندهی پشتیبانی (لجستیکی) و

1. Imminent/Immediate Indicator

2. Preparatory Indicator

۲-۴-۳. شاخص ثانوی^۱ یا زمینه‌ای^۲

این شاخص نشان‌دهنده تهدید در درون محیط یا جامعه می‌باشد. این شاخص‌ها کمتر قابل لمس بوده و درک آن‌ها نیازمند دانش و تجربه در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی است. (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۱۷۴)

در این شاخص‌ها، دلالت، احتمالی و مبهم است. به عبارت دیگر به دلیل اهمیت برخی تهدیدها مانند تهدیدهای امنیت ملی، در مراحل اولیه گردآوری، شاخص‌ها موسع‌تر و تا اندازه‌ای غیردقیق انتخاب می‌شوند. بنابراین شاخص‌هایی که تنها ظرفیت و قوه دلالت بر تهدید را دارند حتی اگر به‌طور قطع و یقین، تهدید را نشان ندهند، باز هم مورد استفاده قرار می‌گیرند. تحرک مرزی، تظاهرات، راه‌اندازی شبکه رادیویی در کنار مرز، بالا رفتن نرخ جرایم و... در صورتی که به‌عنوان یک ضابطه و معیار برای دلالت بر عنوان بزرگتر تهدید به‌کار روند، یک شاخص در تهدیدشناسی به‌شمار می‌آیند. (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۱۷۵) منبع و مبنای شکل‌گیری یک شاخص، بررسی‌های علمی، تجربه نظام (سیستم) یا تحلیل کارشناسی می‌باشد. اما در هر حال باید توجه داشت که شرایط محیطی و الگوی هر محیط برای تعیین معیارها می‌تواند متفاوت از محیط دیگر باشد. (ساندرز، ۱۳۸۱: ۳۴۵-۳۴۴)

۲-۵. شاخص‌های سنجش تهدید

۲-۵-۱. حجم ساختاری

تهدید ذاتاً مبهم و نامعلوم بوده و سنجش آن بسیار دشوار است. در این مورد «بوزان» معتقد است بیشتر تهدیدهای موجود شامل تعداد زیادی عوامل پیچیده‌اند که برآیند و نتایج آن‌ها را به‌شدت نامعلوم می‌سازند. (بوزان: ۱۳۷۸: ۱۶۶) این عوامل بر شدت و ضعف تهدیدها اثر تعیین‌کننده دارند. در این راستا تلاش می‌شود تا شبکه ارتباطات تهدید، شناسایی و تجزیه و تحلیل گردد. توضیح آنکه مطابق تعریف نظام‌مند (سیستمی) ارائه شده از «تهدید»، هر تهدیدی در دو سطح دارای «ساختار ارتباطاتی» است:

1. Secondary Indicator
2. Circumstantial

(۱) ساختار ارتباطاتی داخلی که عناصر داخلی یک تهدید را به یکدیگر مربوط می‌سازد؛
 (۲) ساختار ارتباطاتی خارجی که یک تهدید را در طرحی کلان‌تر، معنادار می‌سازد.
 نکته درخور توجه آنکه هرچه «حجم ساختاری تهدید» دقیق‌تر و مشتمل بر جزئیات بیشتری باشد، دلالت بر «کارآمد بودن» برآورد دارد. دلیل این امر آن است که:
 (۱) این‌گونه برآورد با ذکر عناصر داخلی و عوامل خارجی، سنجش تهدید را دقیق‌تر می‌سازد؛

(۲) این‌گونه برآورد با نشان دادن نوع ارتباط بین عناصر و عوامل مختلف، به مدیریت تهدید کمک می‌نماید تا بتواند منابع در اختیار خود را در بهترین زمینه ممکن هزینه کند.
 بر این اساس تحلیل و تبیین حجم ساختاری، گامی ضروری در سنجش و مدیریت تهدید به‌شمار می‌آید.

۲-۵-۲. حجم تاریخی

«حجم تاریخی» از ناحیه پیوند بین «تهدید» در زمان حال با تحولات تاریخی در گذشته، به‌دست می‌آید. به‌همین دلیل است که برای یک تهدید ساده و به‌ظاهر بسیط، می‌توان حجمی تاریخی و درخور توجه تصویر کرد. «حجم تاریخی» با این تفسیر نگاه بازیگر را وسعت داده و از مرزهای زمانی و مکانی موجود، به دوره‌های پیشین تاریخ متصل می‌سازد.

۲-۵-۳. حجم هنجاری

اگرچه تهدیدها همچون سایر پدیده‌ها با «نمودهای» آن‌ها که جنبه ظاهری و عینی دارند، شناخته می‌شوند؛ اما تحلیل‌های ارائه‌شده از سوی مکاتب تفسیری به‌ویژه جامعه‌گرایان، حکایت از آن دارند که افق‌های ناپیدا و هنجاری وجود دارند که بر عمق و گستره تهدیدها افزوده و حتی می‌توان ادعا کرد که معنای «نمودها» به درک واقعی «هنجارها» منوط می‌باشد^۱. (افتخاری، ۱۳۸۳: ۵۴) بر این اساس توجه به مؤلفه‌های هنجاری دخیل

۱. موضوع تفکیک بین دو رویکرد اثباتی و تحلیلی معطوف به همین نکته می‌باشد. به همین دلیل است که کارکرد مکاتب اثباتی در قیاس با مکاتب تفسیری در حوزه علوم انسانی بسیار محدودتر است.

در تکوین، عملکرد و اثرگذاری یک تهدید می‌تواند افق تازه‌ای را در برآورد تهدید بگشاید که در مدیریت تهدید دارای اهمیت است.

۲-۵-۴. حجم زمانی

همان‌گونه که می‌توان- و باید- تهدیدهای کنونی را با بستر تاریخی شان در گذشته مرتبط ساخت تا از این راه وجوه و ابعادی از تهدید آشکار گردد که تا پیش از آن شناخته شده نبودند؛ می‌توان- و لازم است- تا این ارتباط با ظرف زمانی آینده نیز برقرار گردد. اگرچه «آینده» مانند «گذشته» عینیت نیافته و به‌همین دلیل ارتباط با آن بسیار دشوارتر می‌نماید، اما نمی‌توان منکر این واقعیت شد که «تصویر» ما از «آینده تهدید» برای درک آن و به تبع آن «مدیریت» تهدید، همچون «تجربه‌های تاریخی گذشته» اثرگذار و مهم است. بنابراین لازم می‌آید تا آینده را در قالب «سناریوهای راهبردی» تصویر نموده و سپس در «برآورد تهدید» از آن استفاده نماییم.

۲-۵-۵. حجم قدرت

«تهدید» اگرچه با هدف قراردادن «موضوع» ویژه‌ای، قدرت بازیگر مقابل را به چالش کشیده و از این جنبه در «ضدیت با قدرت دیگری» معنا و مفهوم می‌یابد، اما خود به‌دلیل داشتن جنبه «اعمالی»، مانند سایر پدیده‌های سیاسی- اجتماعی به‌شمار می‌آید که به‌ناچار برای کسب توفیق نیازمند بهره‌مندی از «قدرت» است. به‌همین دلیل تحلیل «تهدید» از جنبه منابع نرم‌افزاری و سخت‌افزاری- در سطح داخلی و خارجی- می‌تواند به توسعه دامنه تهدیدشناسی و اضافه شدن بُعدی تازه و مهم در برآورد تهدید کمک نماید. بر این اساس نیز می‌توان دو پرسش دیگر را مطرح نمود: (مرادیان، ۱۳۹۷: ۱۸۲)

(۱) قدرت درونی تهدید که از ناحیه انسجام عناصر تهدید به‌دست می‌آید، به چه میزان

است؟

(۲) قدرت بیرونی تهدید که از ناحیه سنجش قدرت تهدیدگر با سایر بازیگران به‌دست

می‌آید، به چه میزان است؟

پاسخ به هریک از دو سؤال بالا، ابعادی تازه از تهدید را نشان می‌دهد که در برآورد و سنجش آن دارای اهمیت هستند^۱. (مرادیان، ۱۳۹۷: ۱۸۲)

۲-۵-۶. حجم رفتاری

بُعد دیگری که در «برآورد تهدید» بر آن تأکید می‌شود، تعیین حجم رفتاری تهدید است؛ به این معنا که تهدید پدیدآمده، از مرحله تکوین تا اقدام عملیاتی تحت چه ضوابط و قواعدی رفتار می‌نماید. طبیعی است که تهدیدهای «خارج از چارچوب» می‌توانند به مراتب خطرناک‌تر از سایر تهدیدها- حتی برای تهدیدگر- باشند. به همین دلیل توجه به نوع رفتار تهدید در مقام پیدایش و عمل، موضوع مهمی به‌شمار می‌رود که در برآورد تهدید باید به آن توجه شود. «رفتار» در اینجا هم ناظر بر رفتار «تهدیدگر» در مقام تعریف و طراحی تهدید و هم رفتار «تهدیدشونده» در مقام عمل، می‌باشد که بایستی هر دو مورد توجه قرار گیرند.

۲-۵-۷. حجم آثار

اگرچه تهدیدها می‌توانند کوچک، بزرگ و ضعیف یا قوی باشند، اما این شاخص‌ها با حجم آثار ناشی از تحقق تهدید نسبت مستقیمی ندارند. به این معنا که تهدیدها از آن جنبه که آثاری را در پی دارند، قابل تقسیم‌بندی به تهدیدهای با آثار کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت هستند؛ بنابراین می‌توان تصور کرد تهدیدهایی که آثار عمیقی در کوتاه‌مدت به جای می‌گذارند، به مراتب نسبت به تهدیدهایی که چنین تأثیراتی را در میان‌مدت و یا بلندمدت بر جای می‌گذارند، از درجه اهمیت کمتری برخوردار باشند. از این منظر می‌توان بُعد تازه‌ای برای شناسایی تهدیدها مطرح نمود که در آن «حجم اثر» تهدید موردنظر است. حجم آثار، می‌تواند شاخصه‌های متعددی داشته باشد که زمان و گستره مکانی از جمله

۱. برای مثال می‌توان به دیدگاه «عبدالعزیز محمود» و «محمد سعید احمد» در بحث از تهدیدهای آمریکا برای کشورهای عربی اشاره داشت. از جنبه روش‌شناختی تحلیل محمود بیشتر متوجه ضعف ساختار قدرت در درون جامعه عربی و تحلیل احمد متوجه توان تهدیدگر به دلیل ایجاد شبکه ارتباطی مبتنی بر سلطه به‌نفع آمریکاست.

مهم‌ترین آن‌ها است. (مرادیان، ۱۳۹۷:۱۸۴) طبیعی است که هرچه حجم تهدید از جنبه آثارش وسیع‌تر شود، درجه حساسیت و اهمیت آن نیز افزایش می‌یابد.

۲-۵-۸. حجم عددی (حجم حمایتی بازیگران)

این واقعیت که تعداد بازیگران دخیل در فعال شدن یک تهدید می‌تواند در جدی‌بودن و پیامدهای ناشی از تهدید مؤثر باشد، «حجم حمایتی» تهدید را شکل می‌دهد که خود در مقام سنجش با ضابطه‌هایی چون تعداد و نوع بازیگران حامی، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. به‌طور طبیعی تهدیدها در موقعیت‌های مشابه، چنانچه از سوی تعداد بیشتری از بازیگران مورد حمایت قرار گیرند، تولید فشار بیشتری - به‌میزان نقش و توانمندی بازیگران - می‌نمایند. به‌همین دلیل است که تهدیدهای انفرادی نسبت به تهدیدهای جمعی، از شدت کمتری برخوردارند.

پیمودن گام‌های پیشین منجر به ارائه تصویری شفاف از عناصر و ابعاد تهدید می‌گردد و به این وسیله زمینه مناسب برای «برآورد» فراهم می‌آید. در واقع «برآورد» مجموع عملیات محاسبه و ارزیابی را شامل می‌شود که در نهایت به تعیین شدت تهدید ختم می‌گردد. (مرادیان،

۱۳۹۷:۱۸۵)

شکل شماره (۲): متغیرهای مؤثر در حجم تهدید (افتخاری، ۱۳۸۵: ۶۶-۵۲)

متناسب با عناصر شناسایی شده در بحث تجزیه و تحلیل تهدید، «افتخاری» تعدادی گزاره راهبردی که ارکان اصلی الگوی «برآورد تهدید» را شکل می دهند، به شرح زیر پیشنهاد نموده است:

- (۱) برآورد تهدید منوط به تشخیص درجه حساسیت موضوع تهدید است؛
- (۲) برآورد تهدید منوط به تشخیص نوع ربط تهدید است؛
- (۳) برآورد تهدید منوط به درک سمت و سوی تهدید است؛
- (۴) برآورد تهدید نیازمند تعیین پشتیبان تهدید است؛
- (۵) برآورد تهدید نیازمند درک منطق فازی تهدید است؛
- (۶) برآورد تهدید نیازمند تعیین میزان جدی بودن تهدید است؛
- (۷) برآورد تهدید متضمن تعیین موقعیت پیوندی تهدید است؛
- (۸) برآورد تهدید متضمن تهیه نقشه خرده ساختاری تهدید است؛
- (۹) برآورد تهدید متضمن تهیه نقشه کلان ساختاری تهدید است؛
- (۱۰) برآورد تهدید بر شناخت تفکیک کارویژه، کارکرد و کاربردهای تهدید استوار است؛
- (۱۱) مقتضای برآورد تهدید، تعیین ضابطه مندی تهدید است؛
- (۱۲) در برآورد تهدید باید ضریب ایمنی تهدید مشخص شود؛
- (۱۳) برآورد تهدید تعیین کننده امکان وقوع تهدید است؛
- (۱۴) در برآورد تهدید باید توان انطباق پذیری تهدید، مشخص شود؛
- (۱۵) در برآورد تهدید، باید فرمول فکری مدیریت تهدید مشخص گردد. (افتخاری،

(۸۳:۱۳۸۵)

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه تحلیل آنها

به منظور بررسی تهدیدهایی که ممکن است در دهه آینده ارتش ج.ا.ایران را وارد عرصه و مجبور به مقابله نمایند (تهدیدهایی که در حال حاضر مقابله با آنها در مأموریت آجا نیست)، پرسشنامه محقق ساخته با استفاده از دیدگاه‌های ۱۲ نفر از اعضای پنل خبرگی

تحقیق با حداقل مدرک کارشناسی ارشد و ۲۰ سابقه خدمت، تهیه و میان ۶۰ نفر از کارشناسان توزیع شد. در این پرسشنامه از پاسخ‌دهندگان خواسته شده بود که با استفاده از شاخص‌های حجم عددی (حجم حمایتی بازیگران)، حجم آثار، حجم رفتاری، حجم قدرت، حجم زمانی، حجم تاریخی، حجم هنجاری و حجم ساختاری، در رابطه با تهدیدهای حال حاضر و ۱۰ سال آتی ج.ا.ایران اظهار نظر نمایند. تحلیل پاسخ‌های دریافتی نشان می‌دهد که روند کلی تهدیدها علیه ج.ا.ایران در حال افزایش بوده و در طول دهه آتی، مهم‌ترین تهدیدهای خارج از مأموریت تصریحی آجا که ممکن است این سازمان را وادار به اقدام نمایند عبارتند از:

(۱) تهدیدهای سایبری؛

(۲) تهدیدهای جدایی‌طلبی اقوام؛

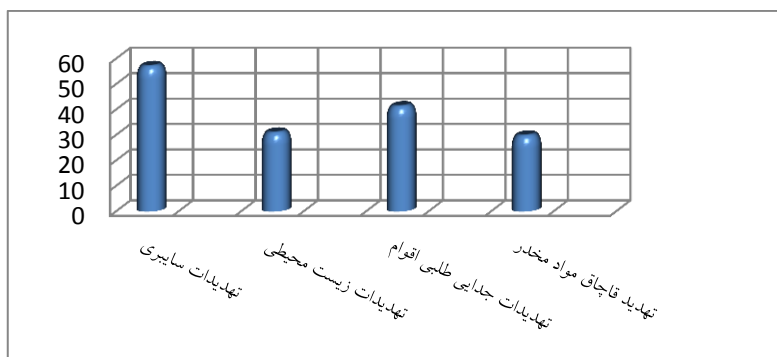
(۳) تهدیدهای زیست‌محیطی؛

(۴) تهدید قاچاق مواد مخدر، اسلحه، کالا و انسان.

این تهدیدها به جز تهدیدهای سایبری منشأ داخلی داشته و اگر هم از خارج تحریکی صورت گیرد، به‌طورمثال اقوام به شورش یا جدایی‌طلبی تحریک شوند، اگر آسیب‌پذیری داخلی وجود نداشته باشد، تحریک‌های خارجی بی‌اثر خواهند شد. جدول شماره (۱) و شکل شماره (۳) شدت و احتمال این تهدیدها را نشان می‌دهند.

جدول شماره (۱): شدت و احتمال وقوع سایر تهدیدها علیه ج.ا.ایران در مقیاس یک تا ۱۰

تهدید قاچاق مواد مخدر		تهدیدهای جدایی‌طلبی اقوام		تهدیدهای زیست‌محیطی		تهدیدهای سایبری		
شدت	احتمال	شدت	احتمال	شدت	احتمال	شدت	احتمال	
۵/۱۰	۵/۵۸	۶/۳۳	۶/۵۳	۵/۶۵	۵/۴۹	۷/۳۹	۷/۳۷	میانگین
۲/۲۰	۲/۷۲	۱/۸۲	۲/۱۵	۱/۷۹	۲/۰۴	۱/۷۴	۲/۲۶	انحراف معیار
۲۹/۸۳۵		۴۱/۳۳۴		۳۱/۰۱۸		۵۷/۱۲۴		میزان تهدید (حاصلضرب شدت در احتمال وقوع تهدید)

شکل شماره (۳): میزان جدی بودن تهدیدهای غیرمأموریتی آجا علیه ج.ا.ایران

همان گونه که ملاحظه می گردد مهم ترین تهدیدی که ممکن است در دهه آینده آجا را مجبور به واکنش نماید، تهدیدهای سایبری است و این امر ما را راهنمایی می کند که از هم اکنون در تدوین ساختارها و تجهیزات، این موضوع را از نظر دور نداشته و به اندازه کافی آن را مورد نظر قرار داد.

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

در پاسخ به سؤال تحقیق و با استفاده از جدول امتیازدهی زیر و جدول «تسی» برای تعیین شدت تهدیدها، می توان تهدیدهای گفته شده را به شرح زیر دسته بندی نمود. براساس این جدول، تهدیدهای سایبری و تهدیدهای جدایی طلبی اقوام در وضعیت خطرناک و تهدید قاجاق مواد مخدر و تهدیدهای زیست محیطی در مرز هشدار قرار دارند. این تهدیدها می توانند به طور غیرمستقیم تمامیت ارضی و استقلال و نظام کشور را به مخاطره اندازند و در نتیجه با وجود آنکه تصریحی در خصوص مقابله ارتش با این تهدیدها وجود ندارد، اما ممکن است لازم شود که آجا در راستای انجام مأموریت تصریحی خود برای مقابله با آنها وارد عمل شده و اقدام نماید.

جدول شماره (۲): موقعیت قرارگیری تهدیدها علیه ج.ا.ایران

احتمال وقوع تهدید					ماتریس برآورد تهدیدها با توجه به احتمال وقوع در شدت تهدید		
۱-۲/۸	۲/۸-۴/۶	۴/۶-۶/۴	۶/۴-۸/۲	۸/۲-۱۰	خیلی زیاد	زیاد	
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
					خیلی زیاد	۸/۲-۱۰	شدت تهدید
			تهدیدهای سایبری تهدیدهای جدایی طلبی اقوام		زیاد	۶/۴-۸/۲	
		تهدید قاچاق مواد مخدر تهدیدهای زیست محیطی			متوسط	۴/۶-۶/۴	
					کم	۲/۸-۴/۶	
					خیلی کم	۱-۲/۸	

۴-۲. پیشنهادها

مقابله با تهدیدهای ناشی از قاچاق مواد مخدر یا جدایی طلبی قومی، فن‌ها (تکنیک‌ها) و ابزارهای ویژه خود را می‌طلبد که آجا باید از هم‌اکنون در اندیشه فراهم‌آوری تجهیزات و ارائه آموزش‌های مناسب، بازنگری در ساختارها و... برای مقابله مؤثر و جلوگیری از غافلگیری راهبردی در مقابل این‌گونه تهدیدها باشد. با توجه به این موارد پیشنهاد می‌گردد:

(۱) آجا در تدوین رهنامه و راهبرد نظامی خود به تهدیدهای سایبری توجه جدی

نموده و ساختارهای خود را متناسب با این تهدیدها تنظیم نماید؛

(۲) به واقعیت‌های پیرامونی کشور توجه جدی شود، چرا که ممکن است چالش‌های قومی موجود در جغرافیای سیاسی کشورهای پیرامون ایران، موجب افزایش حضور نظامی کشورهای فرامنطقه‌ای در محیط امنیتی ایران گردد.

(۳) آمادگی آجا جهت مقابله با جنگ‌های بی‌قاعده از ضروریات مقابله با تهدیدهای خارج از مأموریت‌های آینده آجا خواهد بود. زیرا جنگ‌های آینده از انحصار دولت‌ها خارج شده و به‌علت نداشتن بازیگران ملی، در جغرافیای نامشخص اجرا می‌گردند.

(۴) شبیه‌سازی رایانه‌ای دینامیک جنگ به‌منظور مطالعه حوادث ممکن‌الوقوع خارج از مأموریت‌های تصریحی آجا بسیار کارساز بوده و می‌تواند نقش مؤثری در تحلیل چگونگی رخداد تهدیدها و پاسخ‌های آجا ایفا نماید. پیشنهاد می‌گردد طی تحقیق جداگانه‌ای این موضوع مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. افتخاری، اصغر (۱۳۸۰) ساخت دولت امنیت ملی، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال چهارم، شماره ۳.
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۸۳) مرزهای گفتمانی نظریه اسلامی امنیت، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال ۷، شماره ۳.
۳. افتخاری، اصغر (۱۳۸۵) *کالبدشکافی تهدید*، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
۴. افتخاری، اصغر (۱۳۸۶) *برآورد تهدیدات؛ رویکردی سیستمی*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۵. بوزان، باری (۱۳۷۸) *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۶. بهزادی، حمید (۱۳۶۸) *اصول روابط بین‌الملل و سیاست خارجی*، تهران: انتشارات دهخدا.
۷. چگنی، حسن (۱۳۷۲) *طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۸. حسینی، حسین (۱۳۷۴) استراتژی؛ مفاهیم و کارکردها، *فصلنامه سیاست دفاعی*، دوره ۵، شماره ۹.
۹. درویشی سه‌تلائی (۱۳۷۴) تهدیدات امنیت ملی یک چارچوب نظری، *فصلنامه سیاست دفاعی*، سال سوم، شماره ۱۰ و ۱۱.
۱۰. روشندل، جلیل (۱۳۷۴) *امنیت ملی و نظام بین‌الملل*، تهران: انتشارات سمت.
۱۱. ره‌پیک، سیامک (۱۳۸۷) *تهدیدات قدرت ملی شاخص‌ها و ابعاد*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۲. ره‌پیک، سیامک (۱۳۸۷) *نظریه امنیت در جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۳. رهنما، سعید (۱۳۵۷) *شرکت‌های چندملیتی و کشورهای توسعه‌نیافته*، تهران: بی‌تا.
۱۴. ساندرز، دیوید (۱۳۸۱) *الگوهای بی‌ثباتی سیاسی*، ترجمه حمید امانت، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۵. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۶۷) *جزوه توسعه و نوسازی سیاسی*، تهران: دانشگاه تهران.
۱۶. صادقی، رضا (۱۳۸۶) *الگوی برآورد تهدیدات داخلی*، تهران: مرکز مطالعات دفاعی و راهبردی.
۱۷. عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۲) *نظریه امنیت*، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۱۸. عساریان نژاد، حسین (۱۳۸۲) *جویشی بر امنیت ملی*، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
۱۹. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸.
۲۰. لطفیان، سعیده (۱۳۷۳) *جزوه استراتژی*، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
۲۱. مرادیان، محسن (۱۳۸۵) *درآمدی بر ابعاد و مظاهر تهدیدات*، تهران: انتشارات راشا.
۲۲. مرادیان، محسن (۱۳۹۷) *درآمدی بر درک امنیت ملی و ماهیت تهدیدات*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

